

Fekete Ernő (Gurevics) és Kun Vilmos (Vova)
(Koncz Zsuzsa felvételei)

s lázasan kereső ritmusára onanizál az öreg, haldokló, csontreszeg bolond.

Az orgia nyelvi oldala egy sajátos, gyönyörű félkegyelmű nyelvezet, melyben a szovjetszlogenek, a kulturális allúziók, a továbbköltések, a viccek hangzó egyvelege kábit el. E halandzsza szerves része a jerofejevi világnak. Kicsavarodnak, bezsonganak az asszociációk, zagyva, profán verziói születnek meg a tradicionális szüzsékek, egybehangzóan az orosz rövidtörténet, anekdotázás műfajával. Szürreális, félig érthető

szövegek szólnak ritmikusan s szakadatlanul a színpadon, miközben rángatózva, nyeldekelve, függve-lógva mozognak, gesztikulálnak a szereplők ebben a nyers-naturális-kegyetlen, önkkioltó szovjet-orosz bacchanáliában. Együtt forog a színház minden aspektusa: szakadt, puritán a jelmez, ütött-kopott a díszlet, sejtelmes, nyugtalanító, értelmes a zene, megkoreografált a mozgásvilág. Jól összerendezett, intenzív csapatmunka ez. Elismerés illeti Baka István nagyszerű fordítását s a többségükben még viszonylag ismeretlen szereplőket. Nagy kihívásnak felelték meg, s nem fáradtak el közben. Gothár Péterről pedig elmondhatjuk, hogy megint csak szerencsés kézzel nyúlt orosz témához.

BÁN ZOLTÁN ANDRÁS HOLT LELKEK A KÓRTEREMEN

Legalább egy éve nem voltam színházban, így aztán némi kamaszos izgalommal mentem el május 16-án a Katona József Színház előadására. Mikor régebben e lap hasábjain rendszeresen közvetítettem ama hangokat a sűgőlyukból, alig elviselhető gyötrelmeket éltem át a legkülönbözőbb magyar nézőtereken: unalom, ásitógörccs, szellemi merevség, vértolulásra való kóros hajlam, intolerancia, letörtség, számyaszegetség lengte be nap

jaimat. Végtelen éjszakának láttam a magyar teátrális mezőt, melyben - a néhány csodálatra méltó kivételtől eltekintve - alig pisláskolt a remény csenevész gyertyalángja. Várakozásomat növelte, hogy Venyegyikt Jerofejev (nem tévesztendő össze Viktorral!) régóta, pontosabban a dráma megjelenése óta (*Nagyvilág*, 1990. október; fordította Baka István) egyike a legkedvesebb kortárs íróimnak. A *Walpurgis-éj* előlvasása után azonnal megvettem németül *Moszk-*

va-Petuski című, egyetlen fennmaradt regényét; 1994-ben aztán magyarul is megjelent Vári Erzsébet remekátültetésében. Számomra mindmáig ez a világirodalom legnagyobb alkoholista regénye. Az alkoholizmus Jerofejev világában nem probléma többé; hogy mindenki részeges, ez további bizonyításra nem szoruló tétel. A szovjet világban az alkoholizmus *condition humaine*, az az irracionális, ha valaki nem iszik. Hogy ez utóbbi hogyan lehetséges, arra még a dráma Gurevicsének kedvenc filozófusa, a nagy René Descartes sem tudna válaszolni. Jerofejev világképe pánaalkoholista világnak, antropológiája pánaalkoholista, egyedül tán Isten nem iszik, ő viszont hallgat.

Rátérve most már az előadásra, hogy a regényben fellépő Venyicska nyelvén szóljak: megörvendeztem az én szívemben, mikor tíz óra tájban kiléptem a színház kapuján. Megrázó, nyomasztó, apokaliptikus humorú dráma, gyötrelmes élményt okozó előadásban. Siker persze nem lesz, a közönség menekül az ilyesfajta könyörtelen szembesítéstől. (Jellemző, hogy Gothár még a tapsra sem ad lehetőséget: visszás is lenne ünnepelni a dráma végletét.) A Katona József Színház csapata magasiskoláját produkálta az ensemble-játéknak, mindenki szívét-lelkét beleadta a közös munkába, talán csak a Natalit játszó Söptei Andrea volt visszafogottabb, fádabb a kelletténél, de az is tény, hogy szerepe némileg kidolgozatlan, az orvosnő szellemi arca némi homályba vész. Ez talán azzal is összefügg, hogy a főhős, Gurevics szemében Natali inkább ideál, mint valóságos ember, alkoholista tudatában a lány mindenekelőtt túleszményített alak, ugyanolyan Magas Hölgy, mint Jerofejev bámulatos regényében a Petuskiban lakó nő, akire Venyicska megváltójaként tekint. Es akiről nem tudni, hogy a „valóságban” létezik-e egyáltalán. Mert nagyon is elképzelhető, hogy pusztán a narrátor gőzös, ám megváltásra ácsingózó gondolatvilágának látomása nemcsak a nő, de az egész regény. A *Walpurgis-éj* most látott előadásának letelején Gurevics egyedül ül egy széken, aztán legördül a függöny, a helyszínt átrendezik, hogy kezdetét vegye a voltaképpeni előadás. Ez Gothár leleménye, nincs benne Jerofejev szövegében, és talán annyit jelent: mindaz, amit látni fogunk, csak Gurevics víziója, hasonlóan a *Moszkva-Petuski* formálásához. Persze amit a kényszerelvontó intézet életéből tapasztalunk, az nyilván a legveresebb valóság. Ez az elhíresült 6-os számú kórterem szocialista változata. Ama régi, csehovi pokol kedélyes napközi otthonnak tűnik e bolsevik fürtelem mellett. Ott még van remény, élnek néminemű eszmények, létezhet valami dialógusfésülés is az emberek között. Jerofejevnél monológokra hullik szét minden, egyetlen személy, Gurevics-Jerofejev magánbeszédévé. Ez is oka, hogy a betegek

Söptei Andrea (Natali) és Fekete Ernő (Gurevics)

egyetlen nyelven, Gurevics-Jerofejev nyelvén szólnak; szürrealista, metaforákkal gazdagon átszótt, látomásos, sátáni humorú, képekben tobzódó, rendkívül stílizált nyelv ez, mely mindig a vers határán jár, és nem véletlen, hogy Gurevics csak nagy ritkán képes elfojtani magában a jambikus drámai beszédet, Puskin és Shakespeare nyelvét. A nyelv védelem a szovjet valóság által megerősített prózai nyelvhasználat ellen. Ugyanakkor mégis ki van szolgáltatva neki. Baka fordítása ragyogóan érzékelteti, hogy a pártzsargon, a szovjet újságnyelv mennyire megfertőzte a dráma szereplőinek nyelvi gondolkodását. Es nemcsak a nyelvet, az életet is, Wittgenstein szellemében, aki szerint ha elképzelünk egy nyelvet, egy életformát is elképzelünk egyben. Ez lehet az alapja, hogy a kórteremben a rémületes humorú Prohorov szobaparancsnok vezetésével állandóan tárgyalásost játszanak: a második felvonás elején Prohorov Visinszkij szónoklatai által ihletett vád beszédet tart egyik beteglársuk fölött. Akinek - mi is a bűne? „Gondolatban és előre kiterveltlen hazaárulást követett el. Röviden, nem iszik, nem dohányzik.” De ez még semmi, hiszen „ez a csirkefogó azt pöntyögte, hogy az általunk fogyasztott élelmiszerek között az alkohol, magas kalóriatartalma ellenére, egészen primitív szerkezetű, és nagyon szegényes a strukturális

Hollósi Frigyes (Vitya) és Olsavszky Éva (Tamarocska) (Koncz Zsuzsa felvételei)

információtartalma”. A rendezés nem hagy kétséget afelől, hogy ezek a parodisztikus tárgyalások nap nap után folynak, ez a kórterem életformája. Es ez a nyelvhasználat és a szitáció-érzékelés óvja meg Jerofejevet a formálás legnagyobb veszélyétől, a naturalizmustól.

Minden valóságsgaza ellenére a *Walpurgis-éj* nem naturalista mű. A dráma nyelve nem lefesti, nem illusztrálja, nem megjeleníti kora valóságát, ő maga ez a nyelv. Es ez a voltaképpen förtelmes

nyelv éppen így, az eszelősségig fokozott stílizálás által képes költői magasságokba lendülni. A dramaturgia némiképp operai, a szereplők nagyáriákban beszélnek, van szerelmi kettős, tercetek váltakoznak nagyobb együttesekkel. Jerofejev regénye után a drámában is bebizonyította, hogy van költészete a szovjet nyelvi mocsárnak, van líra az izléstelenség tébolyában.

De kiút persze nincs. Gurevics egyetlen lehetősége, hogy tudatosan, egy utolsó, a szó szoros értelmében halálos lerészegedés, egy végső védelem megszervezésével sorra legyilkolja szobartársait, akik e végső alkohelmámorban bizonyára boldogan fogadják végüket. Kétségbeejtő tapasztalat: Gurevics, ez a tökéletesen lezüllött, kétes egzisztencia lehet a Megváltó ebben a meg-váltás gondolatától már mindörökké elszokott környezetben.

Az előadás után elszéltam újabb törzhelyemre, a Mérleg vendéglőbe. A legnagyobb erőfeszítségembe került, hogy calvados helyett csak egy ásványvizet rendeljek. Van hát nevelő hatása a szocialista realizmus paródiája jegyében fogott művek-nek, mert immár tudtam, „mit is jelent a magasabb rendű igazságosság birodalmában élni”.

Venyegyikt Jerofejev: Walpurgis-éj avagy a kövendég léptei (Katona József Színház, Budapest)

Fordította: Baka István. Jelmez: Berzsenyi Krisztina m. v. Díszlet: Szabolcs János m. v., Gothár Péter. Zene: Seimecz György. Rendezte: Gothár Péter.

Szereplők: Végvári Tamás, Söptei Andrea, Kiss Eszter, Olsavszky Éva, Szabó Győző, Fekete Ernő, Lengyel Ferenc, Molnár László, Kun Vilmos, Dévai Balázs, Hollósi Frigyes, Rajkai Zoltán, Varga Zoltán, Hevér Gábor f. h., Garay József, Stohl András.

